

paa to Steder. Desuden fandtes en Mængde sjældnere Arter paa ny Voxesteder, og flere fandtes paa nordligere Bredegrader end hidtil kjendt.

Som nogle af de frodigste Steder, jeg besøgte, skal jeg fremhæve følgende:

„Lyngmarken“ paa Disko, ved Godhavn, et Sted, som er bekjendt for sin Planterigdom, og som af den Grund har været besøgt af en Mængde Botanikere.

Ligesaa rig en Vegetation fandtes ved „Kuanit“ et Stykke øst for Godhavn. Navnet betyder et Sted, hvor der voxer Kvaner (*Archangelica officinalis*), og disse, som spises især af Grønlænderne, fandtes ogsaa i stor Mængde og med dem en frodig og righoldig Vegetation. Længs op ad de nedfaldne Masser fra de bagved liggende Basaltfjælde voxede Pilekrat, og i dette fandtes adskillige interessante Planter.

„Isortok-Fjorden“ ved Holsteinsborg, hvortil foretoges en to Dages Udflygt.

„Søndre Isortok“ ved Sukkertoppen, hvortil der ligeledes foretoges en særdeles vellykket Ekspedition paa to Dage. Paa det inderste Sted Tuapagtalik fandtes Kvaner

og frodigt Pilekrat, som naaede 4 Alens Højde. Her fandtes blandt andet i Mængde den smukke gule Anemone (*Anemone Richardsoni*), der hidtil i Grønland kun var funden paa Præstefjædet ved Holsteinsborg.

Ved den sydligste af de anløbne Kolonier, „Frederikhaab“, kunde jeg desværre kun anvende kort Tid paa Landplanterne, og det lykkedes mig kun at komme ind i den ydre Del af den syd for Kolonien beliggende „Kvane-fjord“. Saavel her som ved selve Kolonien fandtes imidlertid interessante Planter, og navnlig fandtes her en Del Arter, som ikke voxede ved de andre nordligere Kolonier.

Det havde ogsaa været min Hensigt at anstille biologiske Iagttagelser over de grønlandske Planter, især deres Blomster, men Tiden tillod mig ikke at gjøre noget af Betydning i denne Retning. Derimod samledes en Del Spiritusmateriale af Blomster, som skulle tjene til biologiske Undersøgelser.

Af lavere Planter, Mosser, Laver, Svampe og Ferskvandsalger, samledes ogsaa en Del, og blandt dem synes der at findes adskilligt af Interesse, deriblandt flere ny Arter.

Notitser om Grønland.

Af stud. mag. Peter Eberlin,

Deltager i den danske Konebaads Expedition til Grønlands Østkyst 1883—85.

I. De varme Kilder paa Unartok.

Unartok er en lille Ø, der ligger i en Fjord af samme Navn paa $60\frac{1}{2}^{\circ}$ N. B. paa Vestkysten af Grønland. Øens Bjergart er Granit, gjenneomsat af mørke Gange, rimeligvis Dioritgange. Dens sydlige Del er forholdsvis høj; dens nordlige Del er en lav Slette, hvor Grunden er dækket af Grus.

Nogle faa hundrede Skridt fra Havet, inde paa den lave Slette, ligge Kilderne. Der ligger to Kjær eller smaa Bassiner, hvorover der staar en svag Dampsky, saa svag, at man først bliver den var, naar man er lige ved Kjærene. Disse ere knap 1^m. (3 Fod) dybe; det ene er cirkekrundt og c. 7^m. (c. 20 Fod) i Diameter, det andet er lidt mindre. Deres Bund er fint Grus, og gennem dette pibler det varme Vand frem. Fra Bunden stiger der stadig Luftblærer op igennem Vandet. Dette har ingen særlig Afsmag.

Paa det dybeste af det højstliggende Kjær var Varmen den 22. April 1885 — med en Lufttemperatur af $0^{\circ}.5$ C. og stille Vej — $40^{\circ}.6$ C. I det andet Kjær var Varmen

paa Bunden i Udkanten $35^{\circ}.8$ C.; Varmen i Midten blev ikke maalt.

Kilderne ere i dette Aarhundrede flere Gange undersøgte.*) Der fandtes 1806, 1809 og 1828 (lige som ogsaa 1778, men, som det synes, ikke 1752) tre Kjær; ellers have Kilderne ikke forandret sig i dette Aarhundrede. Dette ses bedst ved at sammenstille de til forskjellige Tider maalte højeste Temperaturer i Kjærene.

1806. ¹ / ₈ .	40 ^o .0 C.	Giesecke.
1809. ¹ / ₇ .	40.0	do.
1828. ¹ / ₇ .	40.9	40.0 . . . Vahl.
		41.9 . . . Graah.
1852. Sommeren .	41.9	Rink.
1853. Efteraaret .	41.9	do.
1870. ² / ₉ .	39.4	Laube.
1880. ⁷ / ₈ .	40.0	Hohn.
1885. ² / ₄ .	40.6	Eberlin.
1806—85	40 ^o .6 C.	

*) Gieseckes mineralogiske Rejse i Grønland. S. 25—26 og 168.

Stedets Middeltemperatur er c. + 0°.7 C., og den højeste Temperatur i Kjærene har saaledes i dette Aarhundrede overskredet Stedets Middeltemperatur med i Gjennemsnit c. 39°.9 C. Vand fra Kilderne er undersøgt af Gintl^{*)}. Det indeholdt meget faa faste Stoffer.

Der er ogsaa Oplysninger om Kilderne fra forrige Aarhundrede. Under 22. August 1723 skriver Hans Egede i en Bog^{**}), der udkom 1738, om dem: „Vi havde her faaret forbi et hedt og sydende Vand, hvorom Grønlanderne vel denne Gang fortalte mig, men jeg forstod ikke fuldkommelig deres Beretning, og derfor, for forbi, saa som jeg hastede af fortsætte min Rejse. Men siden er os af Grønlanderne berettet, at samme Vand er om Vinteren saa hedt, at, naar de kaste store Isskodser derudi, saa optø og smælted de strax. Rundt om Bredden af Vandet skal der altid være grønt baade Vinter og Sommer. Vandet, sigde de, haver en skarp Smag og lugter strængt, hvoraf nok er at slutte, at det er et mineralisk Vand, og den Hede, som er derved, forsaarsages af en underjordisk Ild og uden Tvivl har Korespondance med det brændende Bjærg, som skal findes paa den østre Side af Grønland efter de gnomes Beretning.“ Et andet Sted^{***}) skriver han 1741: „Under Syd mellem 60 og 61° skal efter Grønlandernes Beretning, der sonder fra, være et gloende hedt Vand af en metallisk Art, saa som omkring dets Bredder ligger noget, som er grønt lige som Spanskgrøn. Samme Vand skal og have den forunderlige Kraft og Egenskab, at det kan borttage Skab, naar man toer sig derudi, item tager Raaddenhed og sorte Pletter af gl. Skind, naar de lægges derudi, saa de blive ny igjen.“ Paa hans Grønlandskaart[†]) staa „Onartok thermæ“ paa en noget forrykket Plads.

1752 den 21. Juni var Peder Olsen ved Kilderne og skriver i sin Dagbog^{††}): „Det sydende, hvoraf Unartok-Fjorden har sit Navn, er tvende varme Bade, som ere paa en Ø, 1 Mil stor i Omkreds, hvilken ligger i bemæltede Fjord og paa V.siden er høj og brat, men paa Ø.kanten lav og smal, og paa denne Kant vælde disse Bade op nær ved hverandre og ere lige store, hver for

sig omtrent 4 Alen i Omkreds. Samme mineralske Vand bobler stedse op og ned lige som andet Vand, der koger ved stærk Ild. Om Sommeren ere de passelig varme at bade sig i, men, lige som Frostentil- eller af-tager, saa ere og de mere eller mindre hede, og er mig fortalt af de Folk, som bo paa Øen, at de om Vinteren, naar det fryser stærkest, skulle være saa hede, at man deri kan koge Muslinger, hvoraf jeg og saa en Del Skaller ligge i og ved Siderne der omkring. Den opstigende Dunst, som lugter svovltagtig, forsaarsager og, at Sneen i Nærvarelsen deraf smælted og strax forsvinder. Vandet i sig selv smager ellers behageligt og er lækende at drikke.“

1778 den 13. Juli var Arctander ved Kilderne og skriver i sin Dagbog^{*)}): „Øen er omtrent en god halv Mil i Omkreds Paa dens nordre Side og hen ved dens nordøstre Ende omtrent 2—300 Skridt fra Søen af ere 3 varme Bade eller Brønde. Den største er henved 30 Skridt omkring. Ved sammenbaarne Sten er den gjort til en Dam. I Midten har den 1 Alen dybt Vand og ved Kanterne lidt grundere. Paa adskillige Steder saavel i Midten som omkring ved Kanterne kommer Vandet op af Grunden lige som i levende Perler, der øverst i Vandet vise sig, lige som det stod i fuld Kogning; dog fandtes Vandet ikke varmere, end at man, naar Haanden ikke var meget kold, kunde taale at holde den deri. Paa Bunden af denne Dam var en grov graaagtig Sand, der dog næppe var en fjerded. Alen dyb, og denne lugtede stærkt af Svovl; under denne Sand vare Klipper og Stene. Nær ved denne vare 2 andre, den første aldeles lige i alle Ting, undtagen de vare lidt mindre. Ved den mellemste af Dammene nær ved Bredden har været et Hus, hvis Jord- og Sten-mur paa den ene Side var henved tre fjerded. Alen høj fra Jorden og viste, at Huset har været henved 8 Alen langt og noget smallere. Dette har mulig været et Badehus brugt af de gamle^{**}). Ved Bredden af disse Damme voxer smukt Græs og Blomster,

^{*)} Samleren IV. Bind. (1793.) S. 1188—90.

^{**}) Af Beskrivelsen synes det dog at fremgaa, at det er en almindelig Eskimo- og ikke nogen Nordbo-ruin, som Arctander her omtaler. Mørch skriver 1799 om denne Ruin („Tanker om Grønlands Østerbygd“, Haandskrift paa det store kongelige Bibliothek: Ny kgl. Sml. Kv. Nr. 1976. H. S. 8—9.) „Naar der skrives, at ved den ene af de varme Brønde er Rudera efter et Hus, 8 Alen □, Muren endnu $\frac{1}{2}$ Alen høj, da er dette en haandgribelig Usandhed, som enhver, der kommer til Stedet, kan overbevise sig om, ti havde Huset efter 40 Aars Forløb beholdt $\frac{1}{2}$ Alen høje Mure tilbage 1778, da er det umuligt, at 20 Aar kunde saa aldeles udslætte Sporene deraf, at end ikke Stedet, hvor det skulde staaet, er at se.“ Heller ikke har nogen i dette Aarhundrede set en Nordboruin ved Kilderne, men kun almindelige Eskimoruiner; ti en af V. Müller omtalt Ruin paa Unartok, som han saa 1818, men ikke gjenfandt tydelig 1833, laa ikke ved Kilderne, men paa en Tange i Nærheden af deres Udlob i Havet og var maaske slet ikke en Nordboruin. (Om denne Ruin: Pingel i Annaler for nordisk Oldkyndighed. 1838—39. S. 228—29.)

Graah: Undersøgelser til Østkysten af Grønland. S. 39. Rink: Grønland. II. Bind. S. 351—52.

Laube i Sitzb. d. math.-naturw. Cl. LXVIII. Band. I. Abtheilung. S. 88—90. Wien 1874.

Laube i: Die zweite deutsche Nordpolarfahrt. I. Band. S. 161—62. Leipzig 1873.

Steenstrup: Tillæg B til Rigsdagstidenden 1877—78. S. 506.

Vahls utrykte Dagbog fra Grønland paa botanisk Haves Bibliothek samt Meddelelser fra Dr. Rink og Kaptejn Holm.

^{*)} Laubes anf. Sted. S. 107—9.

^{**}) Relation angaaende den grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse. S. 108—9.

^{***}) Det gamle Grønlands ny Perustration eller Naturel-historie. S. 27.

[†]) Samme Bog.

^{††}) Samleren I. Bind. (1787.) S. 228—29.

men Pladsen er kun liden og ubetydelig. Grønlænderne fortælle, at om Vinteren falder Vandet i disse Damme varmere end om Sommeren, og ingen af dem fryser til.“

Naar Udtalelserne fra 1723 til 1778 sammenholdes med det, vi vide om Kilderens Beskaffenhed i dette Aarhundrede, fremgaar det, at Kilderne ikke i nogen væsenlig Henseende have forandret sig i de sidste 150 Aar.

Det er hævdet*), at de varme Kilder paa Unartok omtales i en Aar 1558 udkommen Beretning om Brødrene Zeni's Rejser sidst i det 14. og først i det 15. Aarhundrede. De Natur-(?)-fænomener, som omtales i denne Beretning, og som i Forbindelse med det Beretningen ledsagende Kaart have givet Anledning til denne Mening, beskrives paa følgende Maade**): „Da vi vare løbne ind i en god Havn, saa vi i Afstand et stort Bjærg, som udkastede Røg; dette opvakte det Haab hos os, at der paa Øen skulde findes Folk, og omendskjønt det var temmelig langt borte, nølede Zichmni dog ikke med at udsende 100 gode Soldater, som skulde undersøge Landet og berette, hvilke Folk der behøede det De 100 Soldater, som vare udsendte, kom tilbage efter 8 Dage og fortalte, at de havde været omkring paa hele Øen og ved Bjærgtet, og at hin Røg fremkom deraf, at der i dets Inderste var stærk Ild, og at der var en Kilde, af hvilken der fremkom en vis Materie lige som Beg, der løb ud i Havet, og at der rundt omkring boede mange halvilde Folk af liden Vækst og meget frygtsomme, ti, saa snart som de saa os, flygtede de til Hulerne, og at der var en stor Flod og en god sikker Havn.“ Hvorledes man har kunnet mene, at denne Beskrivelse „upaativlelig“ gjaldt Unartok, er ufatteligt; hverken det store røggivende Bjærg, hvis Røg kunde ses langt borte, eller Kilden, hvoraf der vældede en Materie som Beg, minder i mindste Maade om de varme Kilder paa Unartok, hvis Damp ikke kan ses i 100 Skridts Afstand, og hvis Vand er næsten kemisk rent. Hvordan det derfor end forholder sig med Zeniernes Rejse, om de varme Kilder paa Unartok giver Rejseberetningen ingen Oplysning.

I Ivar Baardsøns Beskrivelse af Grønland, der menes at være forfattet i sidste Halvdel af det 14. Aarhundrede, siges om Ravnsfjord, en af Østerbygdens Fjorde***). „Ind i Fjorden ere mange Holme, udi disse Holme er meget varmt Vand, som om Vinteren er saa hedt, at ingen maa komme nær, men om Sommeren er det vel til Maade hedt, saa at man maa der bade udi, og mange fanger der Helsebod og blive karske og fanger Helsebod af Sotter.“ Da Julianehaabs Distrikt erkjendtes at være Østerbygden, sprang det straks i Øjnene, at Unartok-

fjordens varme Kilder, de eneste, der kjendes i Sydvestgrønland*), svarede til „det varme Vand“ i Ravnsfjord, og den Orden, hvori Ravnsfjord nævnes i gamle Fortegnelser over grønlandske Fjorde, berettiger ogsaa til at fastholde denne Opfattelse, da Ravnsfjord derefter nødvendigvis maa søges i den Del af Julianehaabs Distrikt, hvor Unartok ligger**). Vel har man***) gjort opmærksom paa, at Ivar Baardsen siger om Øerne i Ravnsfjord: „udi disse er meget varmt Vand“, mens det om Øerne omkring Unartok maa hedde „paa en af disse er varme Kilder“, men, da Ivar Baardsøns Beskrivelse af Grønland er en Andenhaandsberetning og kun kjendes i Oversættelse, er det næppe værd at opholde sig ved denne Uoverensstemmelse †). Fastholdes den imidlertid, saa er den Gisning berettiget, at et eller andet (f. Ex. Jordskjælv) har i Løbet af de 350 Aar, der ligge mellem Ivar Baardsøns og Hans Egedes Ophold i Grønland, forstyrret nogle af de varme Bade og saaledes fremkaldt Uoverensstemmelsen. Er denne først jævnet, saa er det slaaende, at Ivar Baardsøn i det 14. og Grønlænderne i det 18. Aarhundrede karakterisere Vandets Varme paa selsamme Maade.

Resultatet af ovenstaaende er: 1) I den Del af Julianehaabs Distrikt, hvor i de sidste 150 Aar de varme Kilder paa Unartok have holdt sig i det væsentlige uforandrede, fandtes for 500 Aar siden naturligt „varmt Vand“ af en lignende Temperatur som den, Kilderne paa Unartok have haft, saa langt de kunne følges tilbage i Tiden. 2) Skjønt der er en Uoverensstemmelse mellem den gamle Beretning om „det varme Vand“ paa Øerne i Ravnsfjord og de nuværende Forhold, er det sandsyn-

*) Rigtignok omtaler Laube en Therme ved Lichtenau, og Jørgensen fortæller, at der paa hans Tid skulde være en varm Kilde ved Igdorsuit i Igalikofjord, men at den var udtørret, da han 1837 besøgte Stedet. Den første af disse Kilder var imidlertid kun 6° C. varm, og den sidste har næppe været stort varmere, ellers havde der nok været ordenlige Oplysninger om den. Af saadanne Kilder, der ere nogle faa Grader varmere end Middelttemperaturen paa det Sted, hvor de bryde frem, findes ikke saa faa i Sydvestgrønland, og som oftest kaldes de af Grønlænderne „varme“. (Laube i Sitzb. d. math. naturw. Cl. LXVIII. Band. I. Abtheilung. S. 41. Wien 1874, Pingel: Annaler för nordisk Oldkyndighed. 1838—39. S. 234, og Holst i „Berättelse om en år 1880 i geologisk syfte företagen resa till Grönland“. S. 25. Stockholm 1886. „Sveriges geol. undersökn. Ser. C. Nr. 81.“)

**) Eggers i Samleren. VI. Bind (1793). S. 1184 og 1188.

***) Vormskjold i det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter 1817. S. 337—38.

†) Graah: Undersøgelser til Østkysten af Grønland. S. 185.

*) Af Bredsdorff i Grønlands historiske Mindesmærker. III. Bind. S. 536 og 597—98.

**) Samme Sted. S. 574—75.

***) Grønlands historiske Mindesmærker III. Bind. S. 255, 259 og 887.

ligt, at „det varme Vand“ er identisk med eller har indbefattet Kilderne paa Unartok, og at disse saaledes have været til og i Henseende til deres vigtigste Egenskab, deres Varme, holdt sig i det væsentlige uforandrede i de sidste 500 Aar.

De varme Kilder paa Unartok ere af nogle Forfattere*) satte i Forbindelse med antagne Vulkaner i Grønland. En saadan Forbindelse kan imidlertid ikke finde Sted af den gode Grund, at der i Unartoks Omegn ikke findes det mindste Spor af Vulkaner. Laube skriver**): „Es ist immerhin möglich, dass das bei Lichtenau anstehende Eruptivgestein in einem Zusammenhang mit den Thermen von Unartok stehen mag, wie etwa der Basalt mit ähnlichen europäischen Quellen in Verbindung steht.“ Hertil er at bemærke, at Kilderne ligge 11 Km. (halvanden Mil) fra den Bjergart, som af Laube kaldes „das bei Lichtenau anstehende Eruptivgestein“, og som efter Vrba***) er Gabbro. Theorien, at Kilderne staa i Forbindelse ved vulkanske eller plutonske Dannelser, er derfor lige saa lidt tiltalende i sin moderne Puds som i sin gamle Dragt.

Kilderne pible frem af et løst Lag Grus og Sten. Vandet i det varmeste Kjer er c. 39°.9 C. varmere end Stedets Middeltemperatur, i den anden nogle Grader koldere. Det indeholder megen Luft, men kun faa faste Stoffer. Disse dets Egenskaber kunne, som Museumsassistent Steenstrup har antydet†) (og privat yderligere udviklet for mig), tyde paa, at dets høje Varmegrad skriver sig fra varm Luft, der forholdsvis nær Overfladen indgaar i og opvarmer almindeligt Kildevand. Imidlertid er denne Opfattelse jo kun en Gissning, og det maa overlades senere Undersøgelse at bringe Rede paa Spørgsmaalene: 1) om hvoraf den Luft bestaar, der indeholdes i Vandet og kommer livlig frem i Bobler, naar der med en Stok røres op i Bunden, og 2) om det er denne Luft eller Vandet, der er den oprindelige Varmebærer††).

*) Hans Egede — se ovenstaaende Citat —.

Major i Journal of the Royal geographical Society. Vol. XLIII. S. 195—97. London 1873.

**) I Sitzungsber. d. math.-naturw. Cl. LXVIII. Band I. Abtheilung. S. 118. Wien 1874.

***) I samme Værk L. XIX. Band I. Abtheilung. S. 118. Wien 1874.

†) I Tillæg B til Rigsdagstidenden. 1877—78. S. 506.

††) I Forbindelse hermed vil det være interessant at faa oplyst, hvordan det forholder sig med nogle „Strømme af varm Luft“, der, efter hvad paalidelige Grønlændere have fortalt mig, skulle komme ud af Huller i Jorden eller Klipper dels paa Øen Arpatsivik, dels paa Fjældet Niakrutelik (begge i Julianehaabs Omegn), og som om Vinteren skulle holde Stederne nærmest omkring disse Huller fri for Sne.

II. Ivar Baardsøns Renø.

I Ivar Baardsøns Beskrivelse af Grønland hedder det under Optællingen af Østerbygdens Fjorde, Øer o. s. v.*): „Domkirken ejer al Ejnarsfjord og sammeledes den store Ø, som ligger udenfor Ejnarsfjord og hedder Renø, saa kaldet fordi at om Høsten løbe der utallige Rensdyr; der er almindelig Vedskab (Jagt) og da ikke uden Biskoppens Orlov (Tilladelse). Og paa den Ø ere bedste Tællesten (Vægsten), som paa Grønland ses, saa naturlig gode, at de gjøre deraf Gryder og Kander af en Sten, som 10 eller 12 Tønder gange udi.“

En af Vormskjolds Indvendinger mod Eggers Identifikation af Østerbygden og Julianehaabs Distrikt var, at der ingen Vægsten forekommer i det sidstnævnte**). Graah svarede herpaa***): „at der nu ingen Vægsten gives paa Øerne i Julianehaabs Distrikt, er et svagt Modbevis. En Ø kan gjerne for 400 Aar siden have haft Vægsten, fordi den nu ingen har, især naar man betænker, at Islanderne i forrige Tider ifølge Ivar Baardsøn have forfærdiget Kar paa 10 til 12 Tønder af denne Stenart, — hvilket dog synes noget utroligt —, at disse altsaa have forbrugt meget betydeligt selv, ikke at tale om at de maaske have bragt den i Handelen“. Vormskjolds Indvending er dog ikke dermed slaaet ihjel, den kommer igjen hos Nordenskiöld, der i sin Bog „Den andra Dicksonska expeditionen till Grönland“†) kommer tilbage til Spørgsmaalet: hvor laa Renø? Jeg skal søge at besvare dette Spørgsmaal; Renø er efter min Mening Akia lidt syd for Julianehaab.

*) Grønlands historiske Mindesmærker. III. Bind. S. 256.

**) Det skandinaviske Literaturselskabs Skrifter. 1814. S. 338—39. — Der forekommer dog Vægsten flere Steder i Julianehaabs Distrikt, men enten i saa smaa Partier eller af en saa daarlig Slags at den ikke benyttes.

***) Undersøgelsesrejse til Østkysten af Grønland. S. 185.

†) Side 397. Naar Nordenskiöld skriver: „Tälgsten forekommer mångenstädes vid Grönlands västkust, i synnerhet i Godthäbs distrikt. Men att den bästa tälgsten finnes vid Grönlands östkust, därför talar den omständigheten, att tälgstenskärl uppräknas bland de bytesvaror, som ostländingarne utbjödo under sina handelsresor längs västkusten ända upp til Disko“, saa beror dette paa en Misforstaaelse af Cranz. Hos Cranz staa: „Am meisten handeln sie (o: Grønlænderne) mit Gefässen von Weichstein, welches nicht an allen Orten zu haben ist. Und da die in Süden keine Wallfische, die in Norden aber kein Holz haben, so ziehen alle Sommer aus Süden, ja von der Ostseite des Landes viele Boote voll Grönländer 1 bis 200 Meilen nach Disko mit neuen Kajaks und Weiberbooten nebst dem dazu gehörigen Werkzeug und tauschen sich dafür: Einhörner, Zähne, Knochen, Fischbein und Sehnen von Wallfischen ein, die sie auf ihren Rückwege zum Theil wieder verkaufen.“ (Historie von Grönland. I. Theil. Barby und Leipzig 1765. S. 227.)

Akia svarer i Beliggenhed godt til Rensø, naar man gaar ud fra, at Igalikoifjord er Ejnarsfjord. Dens Størrelse og Terrænforhold gjør det muligt, at den i sin Tid har været Opholdssted for om ikke utallige, saa dog mange Rensdyr, og i forrige Aarhundrede vare Rensdyr almindelige paa Fastlandet omkring den. Endelig indeholder dens Bjærgart store Partier af uren Vægsten, der i Forbindelse med Ivar Baardsøns Udsagn gjør det rimeligt, at der tidligere har været Partier af god Vægsten paa Øen, at disse ere blevne stærkt udbyttede i Slutningen af det 14. Aarhundrede, da Forbindelsen mellem Østerbygden og den vægstensrige Vesterbygd (Godthaabs-Distriktet) var ophørt, og at de nu ere udtømte eller i det mindste ikke kjendes længere.

III. „Klokkemalm“.

For at belyse, hvad grønlandsk saakaldt Klokkemalm er, under hvilke Forhold det forekommer, og hvorledes man har opfattet det, skal jeg begynde med at citere.

Hans Egede. 1727³⁰. „kom Hr. Albert Top igjen ud af Ameralikfjorden . . . Han havde af Grønlanderne dér inde faaet et Stykke Metal, som havde Anseende, som det var en Blanding af Sply; det saa ogsaa ud som det havde været et Stykke af en Klokke, som uden Tvivl har været en fordums Tids Kirkeklokke, dér i Landet, ti Grønlanderne berettede, at de havde fundet det i Jorden. 1727⁹ kom en Grønlander til mig, havende med sig et Stykke Metal, som han sagde at have fundet i Jorden ved de fordums Kavdlunakers Huse. Det var et lige saadant Stykke som det forrige, og var af den underste Kant af en Klokke, som uden Tvivl havde været en Kirkeklokke i de kristne Tider dér i Landet.“ (Relation angaaende den grønlandske Missions Begyndelse og Fortsættelse. 1738. S. 224 og 228.)

Poul Egede. 1727 . . . „fulgte jeg min Fader til Ujaragsarsuak, den længste Fjord i Baals Revier, hvor der findes en firkantet Mur af flade Kampesten, 10 Alen hver Side og 4 Alen høj. Noget derfra staar en anden Bygning, 48 Alen lang, 36 Alen bred og 1 Alen høj. En af de nærværende Grønlandere solgte mig for Synaale et Stykke Malm, som nok var af denne forrige Kirkes Klokke, hvilket var fundet i ovenmeldte Ruiner. Da jeg sagde, at det var af en stor Klokke, som har været smeltet den Tid, deres Landsmænd ødelagde vore Forfædre, blev han bange og sagde, at det var de onde Forfædre, som havde gjort det; de, som nu levede, vare skikkelige, det vidste vi selv. Da jeg tilstod det, blev han fornøjet.“ (Efterretninger om Grønland. 1788. S. 33.)

Andersson. „Das man . . . und auf 60 $\frac{1}{2}$ ⁰ eben binnen dem Staaten Hoek nicht nur das Gemäuer einen verfallenen Kirche mit dem noch ganz kennbaren Chor und Altarüberbleibseln, sondern noch überdem ein großes Stück von einer metallenen Gloche, so der Finder mit nach Kopenhagen gebracht, angetroffen hat.“ (Nachrichten von Island, Grönland und der Strasse Davis. Hamburg 1746. S. 156—57.)

Cranz. „Die Grönländer bringen einige kleine und grosse Stücken Erz zusammen, die sehr schwer sind und glänzen. Einige haben sie für wirthliche Erz-Stuffen gehalten. Da man sie aber probieret und befunden, dasz sie nichts anders als ein grobes Glocken-Gut sind, so halte ich sie für Stücke von den Glocken, deren sich die alten Normänner in ihren Kirchen bedient haben.“ „Hier (3: ved Igaliko) sind auch noch viele Überbleibsel alter normännischer Wohnungen, und die Stüchen Glocken-erz, das man da findet, zeigen dasz da auch eine Kirche gewesen sein müsse.“ (Historie von Grönland S. 77 og Forsetzung der Historie von Grönland S. 250. Barby und Leipzig 1765 og 1770.)

Aretander. „At jo Grønlanderne ved at stikke Ild paa Normændenes Gaarde have gjort Begyndelsen til disses Udryddelse, er ikke imod min Mening. Nogle smaltede Klumper Malm, som paa adskillige Steder ere fundne i Grunden af de gamle Normænds Hustomter, og hvoraf jeg har et Stykke, som i Aaret 1777 blev fundet da Marken blev gravet op i en af de gamle Hustomter nær ved Julianehaab, har bestyrket mig i slige Tanker.“ (Samleren VI. Bind (1793). S. 1230.)

Orlik besøgte i Begyndelsen af dette Aarhundrede sammen med Johannes Andersen Nordboruinerne ved Igaliko og skriver derom: „Imedens vi saaledes stode og harcellerede om den fordums nordiske Slægt, sparkede jeg imod et Stykke, som jeg i Førstningen antog for en Sten, men som jeg ved nøjere Eftersyn fandt var et Stykke af en Taarnklokke, 13 Tommer langt, 9 Tommer bredt og $\frac{1}{2}$ Tomme tykt. Da jeg fandt dette Malmstykke, gjorde Johannes den rigtige Anmærkning, at det ikke var noget nyt at finde sligt, da han endnu havde nogle Stykker af disse Klokker, der vare slængte omkring, og hvilke Stykker jeg kan bevidne at have set hos Inspektøren selv. Jeg gjorde mig ingen Vigtighed af dette — nu i de senere Aar saa kostbare — Metalstykke, da jeg fandt det ligefrem, at en Kirke havde sine Klokker. Jeg gjemte imidlertid dette Stykke Malm, og i Aaret 1817 hjemsendte jeg det for ved privat Besøgelse at faa mig en Faareklokke, men Skibet, hvormed det afsendtes, forliste totalt, og det ligger uden Tvivl paa Havets Bund ved Hetland. Jeg maa rent ud tilstaa, at jeg med flere aldeles ikke kjendte til det hæderlige oldnordiske Selskabs Virksomhed Jeg kunde saa let som at klø mig i Hovedet have været i dette Øjeblik korresponderende Medlem af dette Selskab, naar jeg kunde have tænkt mig, at der lagdes saa megen Vægt paa at erholde Bevis for, at hin Slægt ogsaa havde sine kirkelige Inventarier saa som Kirkeklokker og Gravsten. Med Hensyn til Kirkeklokkerne vide Grønlanderne endnu at fortælle, at, naar disse brugtes, kunde man høre dem i Tunugdliarfik, hvilket er meget begribelig, da der er en Hals eller forstaaeligere et Overgangssted fra Igaliko til hin Fjord, hvilket ofte benyttes for at spare en Omvej af 22 Mil^{*)}. (Kjøbenhavnsposten 1832. S. 350.)

*) Denne Fortælling omtales allerede 1799 som „en gammel grønlandsk Tradition“. (Mørch. Tanker om Østerbygden. Haandskrift [se ovenfor]. S. 65—66.)

Pingel. En Runesten fra Igaliko viste, at der dér har staaet en Kirke. „Hidtil var dette ikkun en løs Formodning, som fornemmelig støttede sig paa de til forskjellige Tider i Igaliko fundne Fragmenter af Klokkemalm. Men jeg maa ved denne Lejlighed én Gang for alle bemærke, at denne Omstændighed nu til Dags, efter at man endog temmelig hyppig finder disse af Grønlænderne vidt omsprede Malmstykker paa Steder, hvor de gamle aldrig have boet, end sige bygget Kirker eller Kapeller, aldeles intet beviser.“ (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. I. Bind. S. 98.)

Worsaae. Ikgait Kirke blev i sin Tid omgravet og nøje undersøgt. „Man fandt da en Del Brudstykker af Træ-Ligkister med deri liggende Skeletter, Stumper af Ligklæder, et Par Trækors, adskillige Gravsten, smaa Stykker Klokkemalm m. m.“ Grønlands historiske Mindesmærker. III. Bind. S. 801.)

Rink. „Foruden den formodede Lævning af selve Erik Rødes Gaard samt af Kirken, har man fundet Ruiner af henved 20 Bygninger paa denne lille Slette (ved Igaliko). Efter de forefundne Brudstykker af en Kirkeklokke har man gjort den Beregning, at denne maa have vejte 3 à 4 Sk \bar{u} eller været af Størrelse som de større Landsbykirkeres Klokker.“ (Grønland. II. Bind. S. 343.)

Holm. „Enkelte Smaating fandtes ved Udgravningen“ af en formodet Kirkeruin ved Kagsiarsuk, „nemlig nogle smaa Metalstykker („Klokkemalm“), forarbejdede Vægstensstykker og Slagger.“ (Meddelelser om Grønland. VI. Bind. S. 79.)

Af de anførte Citater fremgaar: 1) Klokkemalm er en Malm, som i forarbejdede Stykker findes i Sydvestgrønland. 2) Den forekommer enten i skarpt kantede Brudstykker eller i runde Klumper. 3) Den vides ikke at have været brugt af Eskimoerne. 4) Den er funden paa mange Steder særlig ved og i Nordboruiner. 5) Mange Stykker af den have et saadant Udseende, at der ved en overfladisk Betragtning ikke har været noget til Hinder for at anse dem for Brudstykker af Kirkeklokker.

Af disse Kjendsgjæringer har man sluttet: 1) Malmen har været brugt af Nordboerne. 2) Den er Brudstykker af Kirkeklokker fra den katholske Tid i Grønland, da Landet havde 16 Kirker og 2 Klostre og i c. 300 Aar havde sin egen Biskop. Det, at der ved Siden af skarpt kantede Brudstykker forekommer rundsmæltede Klumper, staar i Forbindelse med, at mange af Nordboruinerne ere ødelagte ved Ild, noget der vides baade af Udgravninger i dem*) og af Grønlændernes Sagn**).

*) Saaledes siger Holm i sin „Beskrivelse af Ruiner i Julianehaabs Distrikt i Meddelelser om Grønland. VI. Bind. S. 72: „Gulvet har bestaaet af Grus og Smaasten; oven over dette er der ofte fundet et Lag af Trækul, der vel hidrører fra det nedstyrtede Tag, maaske i Forbindelse med Resterne af et Trægulv. . . . Det omtalte Trækullag ligesom ogsaa Slagger og Metaldraaber tyder paa, at i det mindste mange af Ruinerne ere ødelagte ved Ild.

**) Rink: Eskimoiske Eventyr og Sagn. S. 201.

Der synes ikke at være noget overilet i disse Slutninger, som heller ikke ere gjorte af Arkæologer, der à tout prix vilde forklare Malmstykkernes Oprindelse, men af de i Grønland bosiddende Danske. De ere ogsaa godkendte af danske Lærde, og, hvad der maaske taler endnu mere for deres Simpeltid og Naturlighed: Grønlænderne ere gaaede ind paa dem, og der har dannet sig et grønlandsk Sagn, om hvor langt borte man i gamle Dage kunde høre Nordboernes Klokker paa Hovedfindestedet for Malmstykkerne. Det er i hvert Fald det mindste, man kan reducere det grønlandske Sagns Betydning til; der er naturligvis en Mulighed for, at det har en større Betydning og repræsenterer en historisk Tradition.

Det kom derfor uventet, at Nordenskiöld i sin Bog „Den andra Dicksonska expeditionen till Grønland“ S. 375—81 angreb den almindelige Forklaring af Malmstykkernes Oprindelse og gav Antydninger til ny Forklaringer.

N.'s Indvendinger mod at opfatte Malmstykkerne som Brudstykker af Kirkeklokker ere: 1) Malmstykkernes Mængde svarer daarlig til den Fattigdom paa Kirkeklokker, som det afsides liggende Grønland rimeligvis havde fra det 11te til noget ind i det 15de Aarhundrede. 2) Mellem Malmstykkerne har N. aldrig set noget Stykke, der efter sin Form nødvendigvis maatte være Brudstykke af en Kirkeklokke. 3) Malmstykkernes Udseende og Sammensætning er saa forskellig, at hvert Stykke synes at hidrøre fra en særlig Smeltning.

Hertil er at bemærke: 1) N. overvurderer Malmstykkernes Mængde og undervurderer Grønlands Stilling i Middelalderen. Al den Klokkemalm, som, saa vidt jeg véd, findes i kjøbenhavnske offentlige og private Samlinger, udgjør i Vægt kun en Brøkdel af en almindelig Landsby-Kirkeklokke, og det meste af den Klokkemalm, som er fundet i Grønland siden Graahs og Pingels Rejser 1828—31, opbevares vistnok i disse Samlinger. At Grønland havde Kirkeklokker i sin katholske Tid, ses af en Saga, hvori det hedder. „Det traf ind samtidig, at der ringedes til Højmesse paa Bispegaarden i Grønland, og at Ejnar Sokkesøn kom dertil. Da Kjøbmændene hørte det, sagde de, at Ejnar vederfores en stor Ære, naar der ringedes med Klokkerne for at tage imod ham, og sagde, at slikt var en stor Skam, samt ytrede deres Vrede derover. Ketil sagde: „Tager kun dette ikke saa ilde op, thi det er vel muligt, at dette kunde blive til en Ligringning, inden Aftenen kommer“). 2) At N. ikke mellem Malmstykkerne har set noget, der efter sin Form nødvendigvis maatte være en Del af en Kirkeklokke, er væsentlig en Følge af Stykkernes Lidenshed. Paa oldnordisk Museum i Kjøbenhavn opbevares dog et Par Stykker (indleverede 1886),

*) Grønlands historiske Mindesmærker. II. S. 707—9.

der, hvor smaa de end ere, lede Tanken hen paa en Kirkeklokkes krumme Flader, og et stort Stykke, der er gammelt i Muscet, og som særdeles godt passer til at have udgjort Halvdelen af Loftet i en almindelig Kirkeklokke, og var der ikke fundet saadanne Stykker, vilde næppe Hans Egede sige: „Det var af den underste Kant af en Klokke“, Olrik siger: „som jeg ved nøjere Eftersyn fandt var et Stykke af en Taarnklokke“ og Rink eller hans Hjemmelsmand anstille Beregning over, hvor stor den Klokke havde været, hvortil nogle Stykker havde hørt. 3) N. siger, at den grønlandske Klokkemalm aldrig før er analyseret. Dette er urigtigt. Cranz siger 1765 om Malmstykkerne: „Da man sie aber probieret und befunden, dasz nie nichts anders als ein grobes Glocken Gut sind.“ Imidlertid har N. meddelt Resultater af 7 Analyser af grønlandske Malmstykker, og herfor maa man takke ham. Den ene af Analyserne har dog ingen Interesse, da den er anstillet paa et Stykke støbt Metal, der baade ved sin Farve, Haardhed og Form afviger fra det, man ellers kalder grønlandsk Klokkemalm. De andre 6 og 2 senere tilkomne*) Analyser have givet følgende Resultat:

Kobber	72.5	73.2	73.7	74.5	74.7	74.9	72.4	76.0
Tin	24.2	24.4	24.4	22.9	23.6	23.1	26.4	23.9
Bly	1.3	1.1	1.2	0.8	0.9	1.1		
Antimon	1.4	0.5	0.3	0.7	0.5	0.4		
Jærngruppens Metaller og Tab }	0.5	0.8	0.4	1.0	0.3	0.6	0.6	

Efter disse Analyser at dømme stemme de grønlandske „Klokkemalm“-Stykker godt overens, og, da nutidig Klokkemalm efter Wagners Teknologi (I. Band S. 208, Leipzig 1858) indeholder 78 % Kobber og 22 % Tin, naar det er frit for Forureninger, stemmer den grønlandske „Klokkemalm“ godt overens med nutidig Klokkemalm. At N. derfor vender Analyserne mod den Opfattelse, at de analyserede Malmstykker ere virkelig Klokkemalm, ser underligt ud; ganske vist stemme Analyserne ikke fuldstændig overens, men hvorfor skulde ogsaa de analyserede Stykker, der stamme fra helt forskellige Steder, netop hidrøre fra den samme Klokke. Overensstemmelsen mellem nogle af dem er for øvrigt saa stor, at disse Stykker godt kunde have hørt til den samme Legering.

Hvorledes N. forklarer det grønlandske Klokkemalms Oprindelse, ses af følgende Citat. „De i Sydvestgrønland funne bronsstyckenas form synes mig visa, att de ej utgöra några direkta, deras vexlande sammensättning att de ej äro omsmälta fragment af nordiska kyrkklockor, snarare då af metallblandningar, som drifvit i land med fartygs-

*) Holst: Berättelse om en år 1880 i geologisk syfte företagen resa till Grønland. S. 22. Sveriges geol. Undersökning. Ser C. Nr. 81.

vrak. Möjligen utgöra de rester af en bronsfabrikation på stället, eller härstamma de från någon bland de expeditioner som under 16:de eller 17:de århundradena, likt Frobisher och Hall, sökte rikta sig genom guldfynd i Grønland. Antagligen har äfven till denna del af den nya världen mer än en dylik expedition afsändts, om hvilken intet finnas antecknad på historiens blad; och i antagandet, att okunniga fribytare förvexlat de ofta vackert guldfärgade bronsstyckena med verkligt guld, ligger intet osannolikt. Hvad slutligen beträffar eskimåsagorna om kavdlunakernas klockor, som hördes så ofantligt långt, så tager jag för gifvet, att berättelsen icke gäller någon kyrkringning, utan aflossande af kanonskott, hvarmed de första upptäcksfärdarne voro så frikostiga, då de mötte vildt folk*).

Såsom vägledning för bestämmande af den grønlandske bronsens ursprung, må ytterligare erinras derom, att man i det etnografiska museet i Köbenhavn bland fornfynd från Grønland förvarar en s. k. Vierbrüderthaler af messing (brons?) med årtalet 1624 äfvensom lausspetsar af brons och en „Tilhuggersten af Klokkemalm“. I fall man får antaga att myntefterbildningen är af europeiskt men lausspetsen m. m. af grønlandskt ursprung, så skulde de sist nämnda fynden, äfvensom de talrika fynden af slaggstycken med inneslutna metallkuler tala om, att eskimåiserade nordmän genom tillgång på lämpliga malmer för bronsberedning och till följd af brist på jern föranledts att återgå till användning af bronsredskap. Arkeologerne skulle i så fall här möjligen funnit ett hyttedistrikt för bronsberedning.“

Til dette Stykke hører 2 positive Oplysninger: 1) I blandt de talrige eskimoiske Oldsager i etnografisk Museum findes kun et Stykke af „Klokkemalm“, en saa kaldt Tilhuggersten. Det er et almindeligt Stykke „Klokkemalm“, der synes at have været brugt til at hamre med paa samme Maade, som Eskimoerne ellers have brugt utilhugne Sten af passende Form. Det viser altsaa, at en Vestgrønlænder en Gang har taget et Stykke „Klokkemalm“ i den hule Haand og slaaet nogle Slag med det, — og andet viser det ikke. 2) Til Ud- eller Omsmelting af Malme have Nordboerne og Eskimoerne i Sydvestgrønland ikke haft andet Brændsel end sparsomt Drivtømmer, Kratbrændsel og Spæk. Det er derfor næppe rimeligt, at der i Sydvestgrønland har været et Hyttedistrikt for Bronceberedning.

Foruden de oven anførte Citater om grønlandsk „Klokkemalm“ fortjene ogsaa følgende at anføres.

*) Det vilde være interessant at vide, hvorledes N. kan „tage for gifvet“, at den grønlandske Tradition eller Fabel om Kirkeklokkerne i Igaliko-Fjord ikke angaar Klokker, men Kanoner. Mørch gjengiver 1799 det grønlandske Sagn med følgende Ord: „Naar der i Igaliko ringedes til Kirketjeneste, hørte man paa Tunugliarfik Fjord en stærk Aarepladsken, da dens Beboere roede over til Iivdeleks Sydside, hvorfra man havde kort til Kirke.“

„I Bunden af Arksut Fjorden er fundet et Stykke Klokkemalm 2 T. langt og $1\frac{1}{4}$ T. i Diameter, som synes at være et Fragment af Knebelen til en stor Klokke.“ (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. I. Bind S. 223.)

Pingel: „Ved en tredje Gravning omtrent midt i Ruinen (Kirkeruinen i Igaliko) fandtes et lidet Stykke Klokkemalm.“ Fra Igaliko-Fjorden har Museet for Oldsager atter erholdt 2 Stykker Klokkemalm Det første synes at være et Fragment af Nederdelen af en sønderlaet Klokke.“ (Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. II. Bind. S. 319 og III. Bind. S. 223.)

Rafn: „Et Stykke Klokkemetal, afhugget i Trekant af 5 Tommers Længde og $4\frac{3}{4}$ Tommers Bredde, hvor det er bredest, og 1 Tommes Tykkelse, Vægt $4\frac{3}{4}$ Pund. Dette Stykke fandtes i 1852 af Poul Egedes Familie i Ruinerne paa Sletten Igaliko ved Igaliko-Fjordens nordre Arm I Følge Underretning, som Klokkestøber Gamst har givet mig, kan den Klokke,

hvoraf nærværende Stykke er, antages at have vejlet mellem 3 og 4 Skippund og kan regnes at have været i Størrelse som de større Klokker, der findes i herværende Landsbykirker, ihvorvel ikke just som de aller største. Metalkompositionen er den samme, som i ældre og nyere Tid anvendes.“ (Grønland: Breve fra og til C. C. Rafn. S. 254.)

Endvidere bør tilføjes, 1) at Steenstrup siger: „Stykker af Klokkemalm findes langs Kysten hele Nordgrønland igjennem“, hvilket let forklæres ved, „at Eskimoerne paa deres idelige Rejser have ført det med sig.“ (Meddelelser om Grønland. IV Bind. S. 122), og 2) at „Klokkemalmen“ ikke er fundet i Østgrønland, skjønt baade Graah*) og vi Medlemmer af Konebaadsexpeditionen 1883—85 spurgte Østlædinge, om de ikke kjendte noget til den.

Kap Dan's Beliggenhed.

Af Kaptajn i Flaaden G. Holm.

I det ansete svenske Tidsskrift „Ymer“ er der for kort Tid siden optaget en Artikel: „Om läget af Kap Dan“, hvilken af Forfatteren, Hr. C. J. Otto Kjellström, betegnes som: „Några ord med anledning af kaptan G. Holms redogörelse för den danska expeditionen till Grönlands ostkust 1883—85.“ Denne Artikel indeholder saa mange Fejltagelser og paa saa talrige Punkter en vildledende Fremstilling af de faktiske Forhold, at den ikke kan forblive henstaaende uimodsagt.

Til en Begyndelse skal jeg omtale den af K. fremsatte ejendommelige Paastand, at et Detaljkaart, selv om det endogsaa er ufuldstændigt, maa være nøjagtigere end et Oversigtskaart. Han skriver: „Det är särskildt i fråga om läget af Kap Dan, som skiljaktighet är rådande mellan min karta och den, som åtföljer kaptan Holms ofvannämnda föredrag*). Ehuru den förstnämnda gör anspråk på att vara och enligt min mening också verkligen är en detaljkarta, låt vara ofullständig, men kaptan Holms enligt sakens egen natur endast kan vara en öfversigtskarta, förmenar dock kaptan Holm, att den större noggrannheten skulle vara på hans sida.“ Det synes virkelig, som om K. mener, at Kaartets Nøjagtighed afhænger af Maalestokkens Størrelse, men selv i saa Tilfælde har jeg kun at bemærke, at alle Detaljerne paa mit Kaart over Angmagsaliks Omegn ere tegnede nøjagtig i samme Maalestok som paa hans eget. At den nævnte Paastand dog næppe holder Stik — og i Særdeleshed ikke i det

foreliggende Tilfælde — kan med største Lethed godtgjøres. K. skriver om sin Bestemmelse af Kap Dan: „Hvad särskildt Kap Dan angår, är dess läge bestämt endast medelst tvenne syftningar från Prövens fjell. Jag kan sålunda medgifva, att afståndet mellan Kap Dan (Konung Christians ö) och Prövens fjell kan på kartan vara för stort eller för litet, snarast det senare, men deremot kan**) riktningen mellan de båda ställena icke vara i nämnvärd mån felaktigt återgifven.“ Hans „Kap Dan“ er altsaa aflagt efter Sigte fra et enkelt Punkt uden Afstandsbestemmelse, medens mit „Kap Dan“ er aflagt efter adskillige Azimuther fra forskjellige Retninger, flere ledsagede af Depressionsvinkler, hvorved Afstanden er funden. Det ene af de Punkter, hvorfra Azimuth til „Kap Dan“ er taget, er *vort Overvintringssted*, der er Udgangspunktet for Kaartlægningen af hele den nyopdagede Kyststrækning, og hvis Beliggenhed er bestemt ved Medium af 20 Maanedistancer og 10 Breder ved circummeridiane Højder af Solen, hver Observation bestaaende af circa 20 Højder. Længdebestemmelsen af Overvintringsstedet stemmer med Beliggenheden af Nanortalik ved mellemliggende Maalinger og ligeledes med Kong Oscars Havns. Altsaa: medens *Detaljkaartet* selvfølgelig kun kan gjøre Fordring paa Nøjagtighed, naar Talen er om selve Havnens og dens nærmeste Omgivelsers Udseende, saa gjør *Oversigtskaartet* Fordring paa Nøjag-

*) Geografisk Tidsskrift, 8de Bd., S. 87.

**) Undersøgelsesrejse til Østkysten af Grønland. S. 93 og 184.
**) Fremhævelserne ere foretagne af G. H.